یاسای بزربووەکان لە هەڵمەتەکانی لەناو بردنی بەکۆمەڵی گەلی کوردستانی عێراق

بەناوی خوای بەخشندەو میهرەبان
بەناوی گەل
ئەنجوومەنی نیشتمانیی کوردستانی عێراق
ژمارەی بڕیار: ٥
مێژووی بڕیار: ١٩٩٩/٤/٢٨

«بڕیار»

پشت بەو دەسەڵاتەی کە بەپێی بڕگە (٣)ی ماددە (٢) لەیاسای ژمارە (١٠)ی ساڵی ١٩٩٧ پێمان دراوە و لەسەر ئەو بنەمایەی کە ئەنجوومەنی نیشتمانیی کوردستانی عێراق لە دانیشتنی ڕۆژی ١٩٩٩/٤/٢٤یدا یاساکاری کرد وە بڕیاری دەرهێنانی ئەم یاسایەمان دا:

ژمارە (٣)ی ساڵی ١٩٩٩
یاسای بزربووەکان لە هەڵمەتەکانی لەناو بردنی بەکۆمەڵی گەلی کوردستانی عێراق

ماددەی یەکەم:

حوکمەکانی ئەم یاسایەی بزربوودکان ئەم حاڵەتانەی خوارەوە دەگرنەوە:

١ - ئەوانەی لەماوەی هەڵمەتی کۆچ پێ کردنی کوردە فەیلییەکان لەلایەن حکومەتی ناوەندیی عێراقەوە لەساڵی ١٩٨٠دا بزربوون، ١٩٨٠/١٢/٣١ بەمێژووی جاڕدانی بزربوونیان دادەنرێ و کەڕان بەدوای چارەنووسیان لە ڕووی هۆیەکانی وکات و مەبەستەکەی بەتێپەڕ بوونی چوار ساڵ بەسەر بزربوونیاندا کۆتایی هاتووە.

٢ - ئەوانەی لەماوەی هەڵمەتی لەناوبردنی کوردە بارزانییەکان لەلایەن حکومەتی ناوەندیی عێراقەوە لەساڵی ١٩٨٣دا بزربوون وڕۆژی ١٩٨٣/١٢/٣١ بە مێژوویەک دادەنرێ بۆ جاڕدانی بزربوونیان و کەڕان بەدوای چارەنووسیان دا لە ڕووی هۆیەکانی و کات و مەبەستەکەی بەتێپەڕ بوونی چوار ساڵ بەسەر بزربوونیاندا کۆتایی هاتووە.

٣- ئەوانەی لەماوەی هەڵمەتی لەناوبردنی خەڵکی شاری هەڵەبجەی شەهید بەچەکی کیمیایی لەلایەن حکومەتی ناوەندیی عێراقەوە لە ١٩٨٦/٣/١٦دا بزربوون و، رۆژی کارەساتەکە بەمێژوویەک دا دەنرێ بۆ جاڕدانی بزربوونیان و کەران بەدوای چارەنووسیان، لەڕووی هۆیەکانی وکات ومەبەستەکەی، بەتێپەڕ بوونی چوارساڵ بەسەر بزربوونەکەیاندا کۆتایی هاتووە.

٤- ئەوانەی لەماوەی هەڵمەتەکانی لەناوبردن، کە پێیان دەگوترێ (ئەنفال) لەساڵی ١٩٨٨دا بزربوون، ١٩٨٨/١٢/٣١ بەمێژوویەک دادەنرێ بۆ جاڕدانی بزربوونیان و گەڕان بەدوای چارەنووسیان لەڕووی هۆیەکانی وکات و مەسبەتەکەیان، بەتێپەڕبوونی چوار ساڵ بەسەر بزربوونەکەیاندا کۆتایی هاتووە.

٥- ئەوانەی لەماوەی راپەڕینەکەی ئاداری ١٩٩١ و کۆڕەوە ملیۆنییەکەی کە بەدوای داهات بزربوون، ١٩٩١/١٢/٣١ بەمێژوویەک دادەنرێ بۆ جاڕدانی بزربوونیان و گەڕان بەدوای چارەنووسیان لەڕووی هۆیەکانی و کات و مەبەستەکەی بەتێپەڕ بوونی چوار ساڵ بەسەر بزربوونەکەیاندا کۆتایی هاتووە.

ماددەی دووەم:

أ- تێپەڕبوونی ئەو ماوانەی کە لەماددەی یەکەمدا هاتوون دەبنە قەرینە و بەحوکمێک دادەنرێن بۆ مردنی بزربووەکەی کە ئەم یاسایە دەیگرێتەوە.

ب- ئەگەر ژنەکە بزر بوویێت بەڵگەی وەفاتنامەی بەحوکم بۆ دەرچوو، ئەوا مێردەکەی بۆی نییە خوشکی ژنەکەی یا ئەوانەی ناتوانێ لەگەڵ هاوسەرەکەی خۆی کۆیان بکاتەوە بیهێنێ تاکو بەتەواوی چارەنووسەکەی دیار دەکەوێت.

ماددەی سێیەم:

أ- دادگای تایبەت بەڵگەی مردنی ئەو بزربووەی کە ئەم یاسایە دەیگرێتەوە دەردەچوێنێ لەسەر داوایەکی پێشکەش کراو لەلایەن یەکێک لەخزمەکانی تاکو رادەی پلەی چوارەم و ئەوەش دوای پەیدا کردنی بەڵگەی شایەدی یە، لەلایەنێکی کارگێڕیی تایبەت، کە پشتگیریی بکات و دەسنیشانی یەکێک لەو حاڵەتانە بکات کە بزربووەکە دەگرنەوە ولەماددەی یەکەمی ئەم یاسایەدا هاتوون.

ب- لەکاتی نەبوونی خاوەنی پەیوەندیی لەو پلانەی کە لەبڕگە (أ) باس کراون، لەم بارەدا هەموو خاوەن بەرژەوەندییەک یان لایەنێکی حکومەتی بۆیان هەیە دوای دەرچوواندنی بەڵگەی وەفاتنامە بەپێی ئەوانەی سەرەوە بکات.

ماددەی چوارەم:

دادگای شوێنی دانیشتنی داواکاری بەڵگەی وەفاتنامە یان شوێنی بوونی ئەو لایەنە حکومەتییەی کە داوای بەڵگەکە دەکات، بەدادگای تایبەتمەندی دەرچوواندنی بەڵگەی وەفاتنامەی بزربووەکە دادەنرێ، کە ئەم یاسایە دەیگرێتەوە، هەروەها قەسامی شەرعی یاسایی کە بەپێی بەڵگەی ناوبراو دەرچوێنراون ئەمەش بە دەرە لە حوکمەکانی برگەی یەکەمی مادده (٣٠٥)ی دادگایی کردنی شارستانی ژمارە (٨٣) ی ساڵی ١٩٦٩.

ماددەی پێنجەم:

ڕۆژی دەرچوواندنی بەڵگەی وەفاتنامە بەمێژوویێک دادەنرێت بۆ مردنی ئەو بزربووەی کە ئەم یاسایە دەیکرێتەوە وەک حوکمێک و، ژنی بزربووەکەش پێویستە خۆی بە (عیددەی مردن) ببەستێتەوە کە چوار مانگ و(دە) ڕۆژە لە مێژووی دەرچوونی بەڵگەکەوە.

ماددەی شەشەم:

لەبارێک دا کە ئیسپات بوو لەپاش دەرچوونی بەڵگەی مردنەکەی، بزربووەکە زیندووە، ئەوا حوکمەکانی ماددەی یەکەمی یاسای باری کەسایەتی ژمارە (١٨٨)ی ساڵی ١٩٥٩ی هەموار کراو و حوکمەکانی یاسای چاودێری ناکامڵەکانی (قاصربن)ی ژمارە (٧٨)ی ساڵی ١٩٨٠ی بەسەردا دەسەپێنرێ.

ماددەی حەوتەم:

بەڵگەی ئەو وەفاتنامەیەی کە بەپێی ئەم یاسایە دەرچووە، دەکەوێتە بەر ڕێگەکانی تانوون لێدان کە لەفەسڵی دووەم و ماددەی (٢١٦)ی یاسای دادکایی کردنی شارستانی ژمارە (٨٣)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموار کراودا هاتوون.

ماددەی هەشتەم:

١- دوو دینار ڕەسم لەتۆمار کردنی بەڵگەی وەفاتنامە وەردەگیرێ کە بەپێی ئەم یاسایە دەرچووە.

٢- بەڵگەی وەفاتنامەی دەرچوێنراو لەڕەسمی پوول و ئەو غەرامەیەی کە لە یاسا کارپێکراوەکان دا هاتووە دەبووردرێ.

٣- قەسامی شەرعی ویاسایی کە بەگوێرەی بەڵگەی وەفاتنامە ڕێکخراون وبەپێی ئەم یاسایە دەرچوون، لەڕەسمەکانی دادوەری دەبووردرێن.

ماددەی نۆیەم:

کار بەهیچ دەقێکی یاسایی ناکرێت کە لەگەڵ حوکمەکانی ئەم یاسایەدا ناکۆک بێت.

ماددەی دەیەم:

دەبێ وەزارەتەکانی داد و ناوخۆ ڕێنمایی پێویست بۆ جێبەجێ کردنی ئەم یاسایە هەر یەکەیان بەپێی تایبەتمەندی خۆی دەربکات.

ماددەی یازدەیەم:

دەبێ ئەنجوومەنی وەزیران حوکمەکانی ئەم یاسایە جێ بەجێ بکەن.

ماددەی دوازدەیەم:

ئەم یاسایە لەڕۆژی دەرچوونییەوە جێ بەجێ دەکرێت و لەڕۆژنامەی ڕەسمیشدا بڵاو دەکرێتەوە.

جوهر نامق سالم

سەرۆکی ئەنجوومەنی نیشتمانیی کوردستانی عێراق

هۆیە پێویستەکانی دەرهێنانی ئەم یاسایە

سیاسەتی سەرکوتکردن و پاکتاوکردنی رەگەزی دژی کورد رێبازێکە لە سەردەمێکی زۆر کۆنەوە پەیڕەو کراوەو، شارستانیەتی مرۆڤایەتی و، پەرەسەندنی نەبوونەتە بارمتەیەک بۆ واز لێ هێنان یان راگرتنی، هەروەها نەوەرگرتنی دەوڵەت و حکومەتە حوکمڕانەکانی کوردستان لە نەتەوە رێکخراوە نێو دەوڵەتییەکانی دیکە و نە دەرچوونی لا ئیحەی مافەکانی مرۆڤ و پەیمانە نێودەوڵەتییەکانی دیکەی پەیوەندیدار کاریگەرییەکیان نەبووە لەسەر هەڵوەشاندنەوەی ئەو سیاسەتە یان ئەو رێبازە یاخود سووک کردنی و، ئەو سیاسەتەش لە کوردستانی عێراق و لەو (٣٠) ساڵەی دواییدا گەیشتە پۆپەی، لەو کاتەی کە کرا بە کێڵگەی تاقی کردنەوەی چەکی بە کۆمەڵ کوژ کە دەوڵەتان حەرامیان کردووە، وەک یەکەمین دەسپێکەریی لە مێژووی مرۆڤایەتی، کە دەوڵەتێک چەکی کیمیایی حەرام کراو لە هەڵمەتی لەناوبردنی بە کۆمەڵ لە دژی گەلی خۆی بەکار بێنێ و هەزاران کەس ببنە قوربانی و، ئەمەش لە هەڵبجەی شەهید و بالیسان و شێخ وەسانان و بادینان و ناوچەی دیکە رووی دا. پێش ئەوەش هەڵمەتی دەربەدەرکردنێکی فراوان لە دژی کوردە فەیلییەکان دەستی پێ کرد بوو، لە هەموو بەڵگەنامەیەک روون کرانەوە کە ناسنامەیەک بسەلمێنێ و رەگەزنامەی عیراقیان لێ سەندرایەوە و هەزاران کەسیان لێ ون کراو، دوای ئەم هەڵمەتانەی لەناوبردنیش، هەڵمەتێکی درندانەی تر بۆ پاکتاوکردنی کوردە بارزانییەکانی بەدوا داهات و هەزارانی دیکە ون کران و دوای ئەوەش هەڵمەتی فراوانتریان بەدوا داهات و پێیان دەگوترێ هەڵمەتەکانی (ئەنفال)، کە دەستیان گەیشتە پتر لە (١٨٢) هەزار پیرو ئافرەت و لاوو منداڵ. لە دواییشدا هەڵمەتی گرتنی ژمارەیەکی زۆر لە هاووڵاتیان روویدا، بەوەی کە پاش راپەڕین و لەکاتی کۆڕەوە ملیۆنیەکەدا کەوتنە

دەست هێزەکانی دەسەڵاتی ناوەندیی بەغدا و تاکو ئێستاکەش چارەنووسی قوربانییەکانی هەڵمەتە ناوبراوەکان ئاشکرا نەکراوەو، ڕێکخراوە نێو دەوڵەتییەکان داوا کراون بۆ کەوتنە ژێر باری یاسایی و سیاسی و ئەدەبییان و حکومەتی عیراقیش داوای لێ دەکرێ کە بە ڕەسمی و بە ئاشکرا ئەوە روون بکاتەوە کە چارەنووسی ئەو قوربانییانەی هەڵمەتەکانی پاکتاوکردنی ڕەگەزیی بەچی گەیشت؟ لە هەمان کاتیشدا کێشەکەیان لە دەزگا نێودەوڵەتییە تایبەتمەندەکاندا بەپێی حوکمەکانی یاسای نێودەوڵەتی و بەڵێن و پەیمانە نێو دەوڵەتییە پەیوەندیدارەکان بەرپا بکات.

لەبەردەم ئەم واقیعە تاڵەشدا، ئازار و ئەشکەنجەی ئەوانەی کە لە خێزانەکانی ئەو قوربانییانە و خزم و کەسەکانیان لە ژیاندا ماون کەڵەکەیان کردووەو، کەو/توونەتە بەردەم کێشەی یاسایی و شەرعی و پێویستی بە ئاسانکاریی و چارەسەرکردن هەیەو، لەبەرئەوەی ئەو چارەسەرکردنانە بەپێی یاساکارپێکراوەکان زۆر ئیشیان پێ دەوێ و ڕێگای دووریان دێتە پێش و لەبەر زۆریی قوربانییەکان و ئازاردانی دەروونی ئەو کەسانەی کە لە خێزانەکانیان ماونەتەوە و باری تایبەتییان. پێویستییەکی زۆری بە دەرهێنانی یاسایەک دەکرد بۆ ئاسان کردنی ئەو کاروبارانەو لە هەمان کاتیشدا لەگەڵ حوکمەکانی شەریعەتی ئیسلامی و بنچینە سەرەکییە یاساییەکان نەگونجاو نەبێت و، ڕێگەی داواکاری و موراجەعەت کورت کاتەوە و کارەکانیش ئاسان بکات بە جۆرێکی وا کە ماندووەتی و ئازاری ئەوانەی پەیوەندیدارن سووک بکات، بۆیە ئەم یاسایە دەرهێنرا.